

1. «PÚBLIC» I «PRIVAT» EN LA REDACCIÓ DE LA HISTORIOGRAFIA

El segle XVII valencià —a l'igual que gran part del segle que el precedeix i com també el segle que el succeeix—, rau de ple en el període que tradicionalment hem ha anomenat de «Decadència» de les lletres en la llengua nacional als Països Catalans¹. Això ha comportat un escaís interès, ja al segle XX, pels papers redactats durant aquells tres-cents anys, encara que en la dècada dels anys cinquanta ha començat a canviar, gràcies a les aportacions d'Albert Roasch, Eulàlia Duran, Antoni Ferrando, etcètera. En aquesta línia de recerca i edició de textos literaris i historiogràfics d'aquell període —l'Edat Moderna—, ens hem centrat ben sovint², en alguns casos, els resultats de la nostra investigació no han estat gens menyspreables, no tant pel nostre treball —si es vol—, com pel fet d'haver tret a la llum autors i obres —o si més no, d'haver recordat la seua existència a la comunitat universitària i investigadora³.

Un exemple ben palès ha estat el nostre estudi sobre la figura i l'obra de mossén Joaquim Aierdi (1613?-1688), clergue i beneficiat a la seu de València, que havia passat desapercebudes als investigadors i erudits, tot i que el manuscrit que conserva la seua obra es troba a una biblioteca de l'èl·lit acadèmic i que posseïx una vàlua incalculable, tant per al coneixement d'un moment concret de la història valen-

VICENT JOSEP ESCARTÍ
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

*Intimitat i «publicitat» a l'àmbit de l'escriptura
privada en el segle XVII: el cas de mossén Aierdi*

«ESTUDIS CASTELLONENCs»
Nº 6 1994-1995, pp. 459-466

1. «PÚBLIC» I «PRIVAT» EN LA REDACCIÓ DE LA HISTORIOGRAFIA

El segle XVII valencià —a l'igual que gran part del segle que el precedeix i com també el segle que el succeeix—, cau de ple en el període que tradicionalment hom ha anomenat de «Decadència» de les lletres en la llengua nacional als Països Catalans¹. Això ha comportat un escàs interès, ja al segle XX, pels papers redactats durant aquells tres-cents anys, encara que en la darrera dècada el panorama ha començat a canviar, gràcies a les aportacions d'Albert Rossich, Eulàlia Duran, Antoni Ferrando, etcètera. En aquesta línia de recerca i edició de textos literaris i historiogràfics d'aquell període —l'Edat Moderna—, ens hem centrat ben sovint i, en alguns casos, els resultats de la nostra investigació no han estat gens menyspreables, no tant pel nostre treball —si es vol—, com pel fet d'haver tret a la llum autors i obres —o si més no, d'haver recordat la seua existència a la comunitat universitària i investigadora².

Un exemple ben palés ha estat el nostre estudi sobre la figura i l'obra de mossén Joaquim Aierdi (1613?-1688), clergue i beneficiat a la seu de València, que havien passat desapercibudes als investigadors i erudits, tot i que el manuscrit que conserva la seua obra es troba a una biblioteca de fàcil accés³ i que posseeix una vàlua incalculable, tant per al coneixement d'un moment concret de la història valen-

1 Vegeu, principalment, FUSTER, J.: *La «Decadència» al País Valencià*, Barcelona, 1985²; ROSSICH, A.: «El Barroc català. Una descoberta tardana», *Revista de Catalunya*, 3 (1986), pp. 158-168, i *idem*: «Renaixement, Manierisme i Barroc en la literatura catalana», dins *Actes del vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. II, Abadía de Montserrat, 1989, pp. 149-179. Sobre la trajectòria de la denominació vegeu ESCARTÍ, V. J.: «Joan Fuster i la Decadència», dins *Fuster entre nosaltres*, València, 1993, pp. 105-113.

2 Aviat apareixerà un volum amb una selecció significativa de textos memorialístics, el qual té com a objecte la difusió d'aquestes obres no sempre valorades com cal.

3 Es tracta del ms. 59 de la Biblioteca Universitària de València (vegeu GUTIÉRREZ DEL CAÑO, M.: *Catálogo de los manuscritos existentes en la Biblioteca Universitaria de Valencia*, València, 1929, vol. I, p. 53).

ciana, com per a l'estudi de la llengua catalana durant aquell període tan conflictiu, sobretot en aquesta part del país⁴.

A partir del nostre estudi sobre aquest autor i la seua obra, ens proposem, ara i ací, donar compte d'alguns aspectes potser tangencials, però també destacables, al nostre parer, per tal d'entendre la relació d'Aierdi amb l'útil intel·lectual que és l'escriptura. De fet, gràcies a la seua activitat com a «escriptor», coneixem unes *Notícies de València i son regne*, que ens han pervingut incompletes —ja que només ens han arribat dos dels set volums que en principi configuraven la col·lecció sencera—, i un *Libre de diferents calendaris de actes*, de caire clarament privat, sobre el qual insistirem més avall. Pel que fa a les *Notícies* d'Aierdi, cal dir que poden encabir-se perfectament dins el camp de la Historiografia, encara que formen part del gènere dels *dietaris* —també anomenats *diaris* per altres autors⁵. Les cròniques —la historiografia major— i els dietaris —una part de la historiografia menor—, encara que són semblants en molts aspectes —sobretot, pel fet de voler «confeccionar Història»—, presenten, però, clares diferències, i no solament de contingut, estructura o ideologia subjacent, sinó també des de la mateixa concepció de la relació de llurs autors amb l'escriptura. Des d'aquest punt de vista, la crònica naixerà marcada per la clara intenció de l'autor d'arribar a les premses i, per tant, d'aconseguir un públic: les dedicatòries als personatges il·lustres que les encapçalen, l'autocensura aplicada i el partidisme, i encara, la censura *oficial* (del Sant Ofici) que n'haurà de donar el vist-i-plau, determinaran, doncs, el producte final. A l'altra banda, el dietari, redactat en principi amb la destinació d'una lectura privada, fent-ne un ús personal, no presentarà cap elogi *interessat* a personatges públics i poderosos; els autors no practicaran l'autocensura —o la practicaran amb menys asiduitat i, àdhuc, dins els límits del que podríem anomenar l'ètica personal, condicionada pel moment concret, per la cultura⁶—; i, darrerament, la censura de la Inquisició no farà presa sobre el contingut d'aquells papers⁷. Fins i tot la crítica social i política —molt rarament religiosa, si n'exceptuem aquella destinada a les oligarquies religioses i, encara, per afers més aviat polítics—, hi tindrà cabuda, tot i que mínimament, a les seues pàgines⁸. Per això, un qualsevol esdeveniment particular, a la ploma d'un cronista més o menys «oficial», sempre es trobarà impregnat per la ideologia dominant —la del bàndol dels vencedors—, mentre que el mateix esdeveniment, als textos dels dietaristes, podrà presentar matisos molt més sincers i, en cas de reflectir cap ideologia, aquesta serà la del seu autor i la de l'estament social a què pertany, sense més, tot coincidint o no amb la dels «vencedors».

A Aierdi, doncs, caldrà inscriure'l en aquest darrer grup on l'autor manté una relació més lliure i més sincera amb la seua obra; on l'autor fa servir l'escriptura per tal de posar «en lletra» els seus interessos i la seua visió personal del món que l'envolta, en tant que el «secret», la privacitat, del dietari li ho permeten.

4 Vegeu ESCARTÍ, V. J.: *El «Dietari» de Joaquim Aierdi. Estudi lingüístic i edició*, Tesi doctoral, Universitat de València, 1993, que serà publicada pròximament.

5 Sobre aquest gènere historiogràfic, vegeu ESCARTÍ, V. J.: «Unes consideracions sobre la dietarística valenciana del segle XVII», *Caplletra*, 9 (1990), pp. 119-127, on també oferim unes reflexions sobre la denominació d'aquests textos; i *idem*: «Els dietaris valencians del Barroc», comunicació presentada al congrés *La cultura catalana tra Umanesimo e Barocco* (Veneza, 24-27 marzo 1992) (en premsa).

6 En el cas d'Aierdi, hem detectat l'autocensura en alguns fragments. Així, per exemple, en escriure sobre el rei Carles II i reproduir unes paraules atribuïdes al monarca, el nostre autor, després d'haver-les anotades, no s'atraví a deixar-les, eliminant-les de la redacció que ell considerava «final» (vegeu el comentari de l'episodi, descrit amb detall, a ESCARTÍ, V. J.: «Els dietaris...», ja citat).

7 Som conscients que la nostra afirmació ha de ser molt matisada. En efecte, hi havia la possibilitat de la lectura del dietari per part d'un tercer (en aquest cas, els oficials del Sant Ofici). Això, sense cap dubte, era ben conegut pels autors. Per això mateix, com ja s'ha dit anteriorment, «pesés o no pesés el Sant Ofici sobre les consciències dels nostres escriptors [els dietaristes del XVII], la seva contenció ideològica és tothora patent» (vegeu BATLLE, C.-RAFANELL, A.: «Algunes consideracions sociolingüístiques sobre els dietaris de Porcar, Vich i Sòria», dins *Segons Congrés Internacional de Llengua Catalana*, vol. VIII, València, 1986, p. 259).

8 Una visió més crítica del món, per exemple, es pot trobar en alguns diaris personals de Sir Symonds D'Ewes, els quals, a més d'haver estat confegits usant una escriptura xifrada, són en llatí. L'autor —és evident— cercava de dificultar al màxim la lectura dels seus escrits per part de terceres persones (els oficials reials) que podrien haver-lo denunciat a la justícia de sa majestat britànica, amb qui sovint no estava d'acord (vegeu BOURCIER, E.: *The Diary of Sir Symonds d'Ewes (1622-1624)*, París, 1974, p. 11).

2. L'ESCRITURA: UN ÚTIL DE RACIONALITZACIÓ DE LA VIDA PRIVADA

Aquestes reflexions sobre la relació de mossén Aierdi amb l'escriptura, no passarien d'ací si no coneguéssem, per una banda, el seu *Libre de diferents calendaris de actes*, i, per altra, una part substancial del seu arxiu personal. El beneficiat Aierdi, amb una formació cultural que no podem suposar massa extensa, a jutjar per l'inventari dels seus llibres¹⁰, però òbviament familiaritzat amb l'ús de l'escriptura com a element racionalitzador —per la seua formació de clergue— i amb els arxius, aplicarà aquests coneixements a la seua vida privada. Li ho exigia el fet d'administrar la seua pròpia fortuna i, per una altra banda, els béns i els interessos llegats als benifets dels quals fou titular, bé a la seu de València, bé en altres parròquies de la ciutat o d'algun poble proper, com ara Carcaixent. Això l'obligà a manejar un gran volum de documentació que, també, podia veure's forçat a utilitzar en els diversos i continuats plets en què, a causa dels llegats testamentaris (tant familiars com dels benifets), es va trobar involucrat. El coneixement directe de la maquinària burocràtica dels Àustries, l'impel·lí, de més a més, a saber jugar amb les seues mateixes armes, ço és, la legitimitat que aportaven els documents. Per tant, s'imposava una necessitat «ordenadora» de la documentació, ja que es tractava d'atresorar informació, tot aplicant un tractament intel·lectual que li permetés una ràpida localització, si calia, i la coneixença del contingut —breument—, per millorar el treball a realitzar¹¹. El *Libre de diferents calendaris de actes*, doncs, obeeix a aquest intent. A les seues pàgines podem trobar una relació detallada dels més de 500 documents que mossén Aierdi arribà a posseir, els quals es conserven parcialment a l'Arxiu de la Catedral de València, llegatària dels seus béns. És, per tant, una mena d'*index-regest* del seu arxiu personal, i destinat a un ús estrictament privat. Tanmateix, de vegades les anotacions que hi apareixen ja no fan referència solament a la documentació, sinó que reflecteixen altres aspectes de l'administració econòmica quotidiana i familiar que el nostre autor sent la necessitat de «fixar», de «conservar», mitjançant l'escriptura. I no exclusivament les de tipus econòmic —ben comprensibles, d'altra banda— sinó, fins i tot, altres aspectes més personals: aquella parcel·la de la vida del mossén que nosaltres hem denominat «íntima». Aierdi, a través d'aquestes notes disperses, ens informa de les seues malalties o de la seua recuperació, del naixement d'un familiar o de la mort d'un altre, de la casa on comença a allargar, de les criades que hi estan al seu servei, etc. No ho consignava tot, és cert, però sí que deixa constància d'allò que, segurament, més li interessa¹². Una parcel·la si més no, de la seua vida «íntima».

Si al segle XVI, i encara als inicis del XVII, dietaristes com el noble Català de Valeriola o mossén Porcar¹³, no eren capaços de diferenciar, sobre el paper, la seua vida *personal-íntima* d'aquella altra *personal-publica*, i les notícies d'un signe i d'altre apareixen als seus dietaris sense cap tipus de separació —i, doncs, al mateix nivell—, l'obra d'Aierdi permet de detectar una passa més en el procés d'intimització de l'útil escriptori¹⁴. En aquest sentit, i sempre dins l'àmbit de la privacitat, Aierdi ja aconseguí de diferenciar tres estrats.

10 El nombre total de volums estava al voltant dels cinquanta. El notari que realitzà l'inventari no va consignar, lamentablement, tots els títols. Tanmateix, a partir d'aquells que coneixem, podem albirar la seua preferència pels llibres de temàtica religiosa —com calia esperar— i la historiografia, on destaca la presència d'una *Historia de Valencia*, de Gaspar Escolano, i una *Historia del rey don Fernando* (vegeu ESCARTÍ, V. J.: *El «Dietari»...*, vol. I, pp. 153-156 i 201-205). Cal, per altra banda, no excloure la possibilitat que Aierdi hagués llegit d'altres llibres, com ara els dipositats a la biblioteca de la seu. Encara, sobre el valor dels inventaris de biblioteques privades, com a factors indicadors de la cultura a l'Edat Moderna, vegeu GIMENO BLAY, F. M.-TRENCHS ODENA, J.: «Libro y bibliotecas en la Corona de Aragón (siglo XVI)», dins *El libro antiguo español. Actas el segundo Coloquio Internacional*, Salamanca, 1992, pp. 207-239.

11 Vegeu D'HAENENS, A.: «Écrire, utiliser et conserver des textes pendant 1500 ans: La relation occidentale è l'écriture», *Scriptura e civiltà*, 7 (1983), pp. 225-260.

12 Hem transcrit una selecció significativa del *Libre de diferents calendaris de actes* a la nostra tesi doctoral (vegeu ESCARTÍ, V. J.: *El «Dietari»...*, vol. I, pp. 161-184).

13 Vegeu CATALÀ DE VALERIOLA, B.: *Autobiografía y justas poéticas*. Prólogo de S. Carreres Zacarés e introducción del barón de San Petrillo, València, MCMXXIX; i PORCAR, J.: *Cosas evengudes en la ciutat y regne de València*. Transcripción y prólogo de V. Castañeda y Alcover, 2 vols., Madrid, 1934. Hi ha una edició fragmentària d'aquest darrer text: PORCAR, P. J.: *Dietari, 1589-1628*. Selecció, transcripció i pròleg de F. García García, València, 1983.

14 Vegeu CHARTIER, R.: «La práctica de lo escrito», dins ARIÈS, Ph.-DUBY, G. (dirs.): *Historia de la vida privada*, vol. II, Madrid, 1989, pp. 113-161; i FOISIL, M.: «La escritura del ámbito privado», dins *ibidem*, pp. 331-369.

Al primer caldria situar la redacció del seu dietari, les *Notícies de València i son regne*, que es converteix en la part més «pública» de la seua activitat com a escriptor, en tant que s'hi recullen notícies i anècdotes de la ciutat i del regne, o aquelles altres que hi arriben, de Madrid o de Barcelona i d'altres parts del món, bé pel correu, bé per la veu de la «fama pública». En un segon nivell apareix la confecció d'un índex —un instrument més— dels documents que li ajudarà a conèixer el seu arxiu per tal d'administrar els seus béns, i que és d'ús estrictament particular. Aquesta utilització absolutament unipersonal és la que li permet d'incloure notícies «íntimes», un tipus d'informació que en cap moment no podem entreveure, d'altra banda, al seu dietari¹⁵ i que conforma el tercer estrat.

Detectar aquests tres estadis en l'ús de l'escriptura, suposa, en bona mesura, constatar que aquest útil intel·lectual ocupava tots els aspectes vivencials de mossén Aierdi. Solament hi manca, en la trajectòria d'aquest home «obsessionat»¹⁶ per la activitat d'escriure, la publicació d'alguna obra —o la pretensió de publicar-la—, de manera que hauríem pogut tenir una visió pràcticament completa de la seua relació amb el paper i la ploma. A la València del segle XVII, un personatge com el beneficiat Aierdi, no era un cas aïllat: dins el grup social de què formava part —el clergat provinent de l'oligarquia ciutadana—, el seu domini de l'escriptura estava plenament justificat, i d'altres exemples coetanis ho corroboren a bastament¹⁷.

L'escriptura, present en la vida pública —no cal dir-ho— i en la vida privada —com acabem de veure—, també feia acte de presència, finalment, en les reivindicacions de signe polític que, mitjançant els pasquins, apareixien sovint als murs de la ciutat. Aquells escrits, en moltes ocasions, havien estat redactats pels mateixos membres integrants del clergat catedralici per tal d'excitar els ànims dels estaments populars de la societat. L'escriptura, útil «ordenador» per excel·lència, esdevenia, paradoxalment, un estri a favor del desordre, de la revolta, tot arribant a ocupar, en certa manera, el camp que li estava diametralment oposat¹⁸.

3. DE L'ESCRIPTRALITAT BUROCRÀTICA A L'ESCRIPTRALITAT HISTORIOGRÀFICA

Els professionals de l'escriptura, sobretot els notaris i els escrivans —però també els consumidors «professionals» de la mateixa, ço és, els clergues i la resta d'«usuaris de la ploma»— segurament concebien la seua relació amb aquell útil intel·lectual a partir dels avantatges que els oferia: la possibilitat d'acumular dades, la possibilitat d'ordenar els coneixements. Des del llibre de comptes d'un qualsevol mercader fins als protocols notariais o les *summes* de teologia, la lletra oferia l'únic mitjà d'atresorar saviesa, notícies, coneixements. L'ordenació venia afegida: calia elaborar índexs de rúbriques (a les

15 De fet, la presència personal de mossén Aierdi en els dos fragments del seu dietari que ens han pervingut, es redueix a una sola notícia, en la qual s'autocita: «(...) morí dona Gerònima Blasco, condesa de Carlet (...) perquè yo, mossén Joaquim Aierdi, la viu portar a soterrar (...)» (vegeu la notícia 1217 de la nostra edició a ESCARTÍ, V. J.: *El «Dietari»...*, vol. II, p. 518). Dit siga de passada, gràcies a aquesta cita ha estat possible conèixer l'autoria del text que, altrament, ens hauria arribat anònim.

16 Si afirmem això, és perquè el 19 d'octubre de 1688, dos dies abans de la seua mort, Aierdi encara redactà una notícia al seu *Llibre de diferents calendaris de actes* (vegeu ESCARTÍ, V. J.: *ibidem*, vol. I, p. 184), i res no fa pensar que no continuàs l'activitat al seu dietari, amb què el nombre de volums que presumiblement arribà a confeccionar augmentaria considerablement, ja que el darrer dels conservats és del 1679. Encara, caldria tenir en compte que ell mateix va redactar i escriure el seu testament, el 1687 (ESCARTÍ, V. J.: *ibidem*, vol. I, pp. 185-200).

17 El canonge magistral de la seu de València, Melcior Fuster, estrictament contemporani d'Aierdi, i del qual també conservem notes dietarístiques, aportaria la vessant que no hem pogut constatar en el cas d'Aierdi, ja que Fuster, per contra, sí que va publicar nombroses obres (agraïm aquesta informació al col·lega Prof. Dr. Joaquim Martí Mestre, del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València).

18 Sobre els pasquins a la València del XVII, vegeu GIMENO, F. M.-ESCARTÍ, V. J.: «Les testimonios cronísticos del uso de las escrituras populares-escrituras criminales en la Valencia del siglo XVII», *Alfabetismo e cultura scritta*, Nuova serie, n. 1 (1988), pp. 23-28. L'ús d'aquest tipus d'escrit, però, provenia d'antic, i continuà, encara. Vegeu, a més, ESCARTÍ, V. J.-BORRÀS, M. J.: «Albarans de comoure a la València del XV. Sobre els usos públics i criminals de l'escriptura», dins *Miscel·lània Joan Fuster*, vol. IV, Abadia de Montserrat, 1991, pp. 75-96; GARCÍA ALMIÑANA, E.: «Los extranjeros del partido de San Felipe: El recuento de 1791-92 y los alborotos anti-franceses de 1793», *Papers de la Costera*, núm. 7-8 (1992), pp. 95-124, on s'editen alguns pasquins del 1793; i RAMÍREZ ALEDON, G.: «La protesta popular de 1801 a Xàtiva: Notícia d'uns pasquins contra la milícia», *Papers de la Costera*, núm. 7-8 (1992), pp. 125-144.

obres), índexs de documents (els baldufaris notarials en són una mostra) o índexs arxivístics que ajudassen a trobar els volums dipositats als prestatges.

La voluntat compiladora i ordenadora de l'escriptura, omnipresent, sovint generà, a més, unes manifestacions més o menys secundàries entre aquells professionals —i pensem ara en els notaris, els escrivans i els clergues— que caurien dins el camp de l'escriptura creativa, tot allunyant-se de la simple feina d'escripturació «burocràtica».

El fenomen, és antic. Alguns notaris i escrivans dels segles XIV i XV, generalment a les primeres o darreres pàgines dels seus llibres de treball, anotaven, amb una freqüència irregular, notícies de caire polític, social o personal que no tenien res a vaure amb la seua tasca administrativa en les oficines notarials o en les diverses escrivanies que el poder polític tenia a les ciutats (des de la cancelleria fins al consell de la ciutat).

Els exemples d'aquesta activitat «memorialística», plasmada en allò que hom ha denominat «efemèrides» o, més senzillament, «notes dietarístiques», és relativament coneguda, tot i que caldria, potser, una recerca sistemàtica i efectiva per tal d'elaborar-ne el *corpus* complet¹⁹. De l'escriptura burocràtica s'havia pasat a l'anotació personal o a l'escriptura historiogràfica. En aquest segon pla, en tant que hom consignava notícies «històriques» de major o menor relleu, ens és permès d'incloure aquells escrits en el camp de la historiografia menor. Fins i tot, en un simple quadern de comptes, d'ús privat, hi podem trobar anotacions d'aquestes característiques²⁰.

El segle XVI i el XVII, igualment, presenten exemples d'aquesta producció marginal i, d'altra banda, ofereixen, més desenvolupades, mostres del que es coneix amb el nom de «relacions»²¹, un subgènere historiogràfic que ha gaudit en aquestes latituds de nombrosos conreadors. Si per un costat derivaven del pas, fins a cert punt lògic, que hem cregut detectar —el fet d'atresorar dades, notícies, com a finalitat darrera—, per un altre costat, en la seua concepció degué influir la proliferació d'una literatura específica: les «relacions» d'actes particulars publicades per tal d'informar la societat sobre els esdeveniments més notables del moment, ja fossen festes —i ens trobarem amb els característics «llibres de festes»²²— ja fossen successos menys agradables, des de guerres a pestes o celebracions luctuoses²³. I caldria, encara, no oblidar la presència d'una producció historiogràfica destacada, durante el segle XVI, que vindria encapçalada per les cròniques de Beuter i Vicianà.

Aquella historiografia major es va veure augmentada notablement amb l'aportació d'Escolano, ja al segle XVII, i no cal dubtar que fou llegida per amples capes de la població «il·lustrada» —el mateix Aierdi posseïa un exemplar de l'obra del cronista suara esmentat— que passava per uns moments de veritable passió historicista, tal i com ho prova el fet de l'èxit aconseguit per l'existència d'un fals com el de les *Trobes* del pseudo Jaume Febrer. Cal pensar que, en aquell moment, per exemple, a un notari com Bertomeu Blasco i Siurana, li havia de resultar fins a cert punt fàcil passar de la confecció de documents —on consignava dades econòmiques, generalment— a l'elaboració de «notícies» i «relacions» de l'estil d'aquelles que ens han pervingut i que, de més a més, podrien haver estat el nucli d'un hipotètic dietari, a la manera dels que ens han llegat mossén Porcar i mossén Aierdi²⁴.

19 La producció d'aquestes notaris es troba publicada, en part, als llocs següents, ALMARCHE VÁZQUEZ, F.: *Historiografía valenciana*, València, 1919, pp. 91-98; RODRIGO PERTEGÀS, J.: «Efemérides notariales», *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, any III, núm. 7 (1930), pp. 191-201 i any IV, núm. 8 (1931), pp. 1-20; ESCARTÍ, V. J.: «Les Notícies del notari Gaspar Eiximeno (1489-1492)», (en premsa).

20 Vegeu un exemple a RODRIGO PERTEGÀS, J.: *op. cit.*, any III, núm. 7 (1930), pp. 196-197. Podeu veure'n un altre, aquest del segle XIV i de caire absolutament íntim, a GIMENO, F.-PALASÍ, M. T.: «Del negocio y del amor: el diario del mercader Pere Seriol (1371)», *Saitabi*, XXXVI (1986), pp. ...

21 Cite, a tall d'exemple, el paper redactat pel notari Josep Aragonés, *Relació de la festa que féu la il·lustre parròquia del gloriós Sant Thomàs de la present ciutat de València en lo dia de la translació dels Santíssim Sacrament*, del 1665 (vegeu SANCHIS SIVERA, J.: *La iglesia parroquial de Santo Tomás de Valencia*, València, 1913), redactada per un clergue. Podeu veure també un altre cas a ESCARTÍ, V. J.: «La Relació del segon centenar de la canonització de sant Vicent Ferrer (1655) del canonge Vicente Gil» (en premsa).

22 Vegeu CARRERES ZACARÉS, S.: *Ensayo de una bibliografía de libros de fiestas celebradas en Valencia y su antiguo reino*, València, MCMXXV.

23 Vegeu, per exemple GAVALDÀ, F.: *Memoria de los sucesos particulares de Valencia y su reino en los años mil seiscientos quarenta y siete y quarenta y ocho, tiempo de peste*, València, 1651.

24 Sobre les anotacions de Blasco als seus protocols i llibres notarials, vegeu ESCARTÍ, V. J.: «Les Notícies en català del notari valencià Bertomeu Blasco i Siurana (s. XVII)», dins *Miscel·lània Sanchis Guarner*, vol. II, Abadia de Montserrat, 1992, pp. 5-26.

La breu revisió que hem fet d'aquest fenomen ens aprofita per veure que tant els autors esmentats —i encara d'altres— com el mateix Aierdi, en extrapolar la seua activitat escripturària de caràcter burocràtic —en el cas d'Aierdi, aquesta vindria representada per l'elaboració d'un catàleg-regest dels documents del seu arxiu— als àmbits més generals de la vida quotidiana —pública o privada—, arribaven a la producció d'unes notes, notícies, dietaris o relacions que, si bé participaven d'aquell «caràcter ordenador de dades» que ja hem comentat, pels trets de les notícies recollides, esdevenien font historiogràfica. Una font que ens pot aprofitar, bé per tal de confegir la història de tipus més tradicional —fets remarcables—, bé per tal d'entendre la mentalitat dels homes d'aquell moment —amb dades referides a la vida íntima o familiar dels autors—. Es tractava, en l'operació i, en definitiva, de deixar memòria escrita²⁵, tant dels «actes», 'documents', com dels «actes» 'esdeveniments', amb què la relació entre un vessant de l'escriptura i l'altre, si més no en els casos comentats, ens sembla evident.

Joaquim Aierdi, l'autor que ha centrat la nostra atenció, ho confirma encara amb l'estil i l'estructura que pot donar a la redacció dels seus escrits. En haver de consignar una dada, Aierdi fa servir les mateixes fòrmules si es tracta del regest d'un document, de l'anotació d'una qüestió personal, o de l'escripturació d'una notícia d'abast més general. Variarà l'extensió, i aquesta, en última instància, vindrà determinada pel major o menor interès de l'autor, ni tan solament pel tema de què s'ocupe.

25 Vegeu ESCARTÍ, V.J.: «Unes consideracions...», especialment les pp. 122-127.